

Fran Albrecht:

Po maturi.

Izidor Plahuta je stal na pragu domače hiše in se je z utrujenim, kalnim očesom razgledoval preko ulice. Njegovo mlado, dvajsetletno telo je bilo narahlo upognjeno, njegov obraz nelep in siv, s prosojno nadahnutimi rdečimi progami. Pod očmi dvoje višnjevih kolobarjev, kakor od prečutih noči.

Predpoldansko julijsko solnce je ozlatilo vso ulico, ogledovalo se v zamazani vodi, ki se je nabrala vrh kanala ter se utrinjalo v polumitih oknih enonadstropnih, kričeče barvanih hiš. Zrak je bil svež, a že je z vedrega, brezoblačnega neba padala dušecha soparica julijskega poldneva.

„Kaj sem neki pričakoval? Če bi prišel tudi po tisoč letih tu sem, pa bi se prav nič ne izpremenilo... Mogoče, da je celo lepše tako,“ je pomislil mladi fant na pragu in tih nasmeh je obkrožil njegove rdeče, tanke ustnice. — „Le solnce, solnce“ — je sanjari — „edino solnce je dobro in posije tudi v ta naš revni kraj. Prav tako lepo in neoskrunjeno pozdravi to blatno ulico, kakor bleščeča in bogata mesta tam zunaj. Tu pred hišo je kup gnoja, tam sredi ulice kalna mlakuža — a kamor pade njegov zlati poljub, je vse zlato. Solnce, ti dobri bog!“

In smehljal se je zase in šel po ulici navzgor. Na ogalu je stal med vrati suhi rdečenosi čevljar in je z vodenimi očmi mežikal v solnce. Plahuta ga je pozdravil.

— Dober dan, mu je odzdravil čevljar. Kaj si pa spet prišel domov, no? ga je vprašal s hripavim, nekoliko osornim glasom in mu podal roko.

— Prišel sem, mu je odvrnil fant kratko.

— Koliko časa pa ostaneš zdaj doma? Dva meseca, tri?

— Ne vem še.

— Kako? Ali ne greš več študirat?

Ne... To se pravi, v Ljubljano ne pojdem več. Končal sem, maturo sem napravil.

— Maturo si napravil, glej, glej! Da, spominjam se, zadnjič mi je pravil tvoj oče. Prav vesel je bil. Zdaj lahko zavriskaš, fant!

— Da, zdaj lahko zavriskam, je ponovil tiho Plahuta in pogledal v tla.

Čevljar je besedičil dalje.

— Tri leta v lemenat in si gospod! Kaj pa to — tri leta? Eh, tam si preskrbljen z vsem. Očetu ne bo treba več dajati in tožiti: „Toliko me stane, ta prokleti fant!“ ... Kaj pa bi se tudi ukvarjal, ko ni nič! Jaz šivam in krpam, krpam in šivam — a nimam ga, nimam bora počenega ... Vse mi vzame žena, kar pa ostane, ali morem jaz zato, če mi zdrči vse po grlu? ... Denar je okrogel, fant.

Plahuta se je nasmehnil prisiljeno, prijel za klobuk, hoteč končati pogovor, a čevljar ga je pridržal.

— Tak majhno še počakaj vendar! Kam se ti neki mudi, da si tako nestrpen, je silil vanj. — Veš, zdaj imam namreč dva nova fanta, dva prav brihtna ...

Peljal ga je v vežo, kjer sta v kotu za durmi kraj okrogle mizice s čevljarским orodjem sedela na nizkih okroglih stolcih dva dečka v sivih, s smolo zamazanih predpasnikih in vbadala in razbijala. Vsekrižem krog njiju so ležali v neredu stari čevlji, obnošeni čizmi, nizki in visoki, za moške, ženske in otroke.

— Kadar ti bo dolgčas, je nadaljeval mojster, pa se oglasi tako mimogrede ... kakor prejšnje čase, saj veš! Se bomo spet pogovorili, kako se gode reči tam v velikem svetu, ki si nam jih včasih razlagal ... soci — jal — iz ...

Pogledal je nenadoma ves prestrašen okrog sebe, obmolknil, sključil se vase in sedel na tretji prazni stolec kraj mizice, kjer sta krpala in razbijala dečka.

— Pridem, pridem, gotovo se zglasim ... je mehanično ponavljal Plahuta ter odšel. Med vrati se je okrenil in za trenotek razločil širok, ves napihnjjen obraz z malimi ostudnimi očmi tolste ženske.

„Če bi prišel tudi po tisoč letih tu sem, pa bi se prav nič ne izpremenilo,“ si je dejal zopet in obstal na koncu ulice. „Mogoče je lepše tako, a boljše ni ...“ Njegov obraz je bil trd in siv, brez smehljaja, v očeh je žarelo pritajeno sovraštvo, ko je gledal po ulici nizdol. „Tam sirotišnica, tam gostilna, tu čevljar, ta dobrodušni socialist, ki ga je strah pred ženo in me navdušuje za lemenat ... naj gre k vragu vse!“

Nasmehnil se je trudno in raztreseno, sklonil glavo med rameni, upognil tilnik in hrbet, vpri v tla oči in tako hitel, skoro bežal, preko trga in široke, svetle ceste, plah in ponižen, kakor da ga je te svoje lastne neznatnosti sram pred ljudmi.

Ljudje, ki so ga srečavali in poznali, so hiteli ravnodušno in brezbrizno mimo njega; med drugimi, ki ga niso poznali, pa je obstal marsikdo in se začuden za trenotek ozrl za njim. „Tisti Plahutov študent!“ je začul nenadoma za sabo glasne, tuje besede. Najbrže se je dvoje ljudi pogovarjalo o njem. Ves je zardel v obraz; ni obrnil glave, temveč jo je še globlje povetil na prsi in bežal.

Preko klanca je prišel na ravno belo cesto, kjer so se na obeh straneh bleščale v solncu bele eno in dvonadstropne meščanske hiše, od tam je zavil v stransko ulico in je s počasnim, umerjenim korakom stopal dalje. Pred vrati male prodajalne je obstal, pogledal raztreseno krog sebe, napravil nekaj korakov, kot da premišluje, bi li vstopil ali ne. Že je prijel za kljuko, stopil z eno nogo na prag, prijel za klobuk in izpustil kljuko. Obrnil se je in šel. Po par korakih se je povrnil in spet postal. Ali bi vstopil ali ne? . . . Šel je naprej, nazaj — potem se je kakor v zadregi odkašljaj in je z brzimi koraki stopal po ozki, vijugasti ulici iz mesta.

Pot se je bočila, ko je pustil mesto za seboj. Nič več hiš, tistih bahatih kmetsko-meščanskih palač, le tam gori na griču je pozdravljal, kakor zalit od zelenja, mal, napol zapuščen in napol razpal gradič. Za njim je ležalo polje, valoviti travniki, posejani s sadnim drevjem, ločeni drug od drugega z naravnimi, gosto zaraslimi mejami, v ozadju pa je tvoril polkrog temen, zelenožolt gozd.

Plahuta je sedel na klop kraj peščene steze, ki se je vila na na obronku travnikov iz gradiča v gozd, ter je čakal. Nad njim je šepetala stara, gostovejna lipa svoje sladkodehteče besede. V pogledu mladega fanta je sijal nemiren, vlažen blesk, ki je razodeval nestrpno pričakovanje. In tako je ždel nepremično zroč predse, ne da bi trenil z očesom, ne da bi se ganil s telesom. Nenadoma pa je vzdrgetal, nagnil glavo, prisluhnil in se takoj hlastno dvignil. Pozdravil je s širokim vzmahom roke. Pred njim se je smehljal zardel obraz mladenke. Samo ta obraz, bel in čist, brez pege, kakor izumit v rosi, obdan od trdih, kostanjevih las, je videl Plahuta, ko je nutil svojo roko v pozdrav.

— Častitam vam, gospod Plahuta! je dejal tih, drhteč, zasopljen ženski glas.

— Kaj bi! je zamahnil on z roko po zraku. — Sicer pa vam lepa hvala . . . Zdi se mi, da ste nekoliko zrastle . . . je pristavil hitro, preletel z očmi njeno nevisoko postavo in zardel in umolknil.

Mladenka se je zasmejala, pogledala vanj, zardela tudi ona in povabila oči. Tako sta stala drug proti drugemu obrnjena, oba zardela, s povešenimi očmi, brez besed.

— Leto dni vas ni bilo v Kotličje, je pričela nenadoma devojka in gledala preko zelenih travnikov. — Ne hodite radi domov. Obljubili ste mi lani, da pridete o Božiču . . . za Veliko noč — ni vas bilo . . . Jaz sem vedno mislila, da pridete.

— Torej mi oprostite, gospodična Roza. Zdaj mi je zares hudo, ker sem prelomil besedo.

— In obljubili ste mi pisati . . .

— Ali niste prejeli? Pisal sem.

— Res, krasno, velikanska korespondenca to, cela razglednica. Ah vi, ko bi vas človek ne poznal! Obljubili ste tudi, da mi hočete vse popisati: kako živite, kaj premišlujete, berete, delate — vse, vse. In kaj ste napisali? „Lepo pozdravljam“ — drugega nič! Ah vi! . . . In meni se tako hoče pisati, se je tako hotelo . . . Jaz bi vedno pisala pisma, krasna pisma, da bi vriskali in jokali, ko bi jih čitali! Povedala bi vam, kako je lepo na svetu včasi, kako grdo drugič, kadar je dež in sneg in so ljudje žalostni. In vam ni nič žal, nič žal? ga je pogledala vprašaje v oči in se zasmejala z zvonkim, neskrbnim smehom.

Plahuta je povsili glavo in odgovoril z monotonim, brezzvočnim glasom:

— Žal mi je, a jaz . . . jaz nisem hotel pisati . . .

— Saj vem, da niste hoteli, je vzkliknila mladenka, vsa žareča od smeha, začuvši otožni, elegični odgovor Plahutov. — Ne bodite sentimentalni! A kako, kako ste dejali? . . . O, vi! Niste — hoteli? . . . Zakaj, čemu? . . . Mogli bi se vendar lepo zlagati; takole na primer: „preobložen sem bil z delom,“ gospodična, oprostite, res popolnoma nemogoče . . . ali kaj podobnega, karkoli! Vi pa: „Nisem hotel . . . jaz . . . jaz nisem hotel . . .“ A zakaj, zakaj niste — hoteli? je vprašala s poudarkom in mu pogledala pozorno v oči.

— Zakaj nisem hotel pisati? Moj Bog! Zato . . . zato pač, ker . . . ker sem . . . oprostite, gospodična, tako sem bil preobložen. —

Obmolknil je, še predno se je docela zavedel, ker glasen, predrzen smeh mladenke mu je bušil na uho. Nato se je jel smeati tudi on sam z odkritim, naivnim smehom.

— Že dobro, pustiva to! Haha . . . je med smehom govorila Roza. — Idiva, idiva, tam je gozd! Tam je senca in hlad in drevje

šumi . . . tam je lepo! Vi pa pripovedujte, ne smete molčati, drugače pa sem res huda na vas!“

— Kaj pa naj vam pripovedujem lepega?

— Kar hočete, vse me zanima. Pripovedujte na priliko, kako ste delali maturo. Včasih ste znali zabavno pripovedovati.

— Maturo sem delal z raztrganimi čevlji . . .

— Ta—ako? Z raztrganimi —?

— Čevlji, da, gospodična. Vmislite se v to harmonijo: salonska suknja, črna kravata in — raztrgani čevlji . . . Smešno, ali ne? In nadzornik, strog in resen, zre skozi očala in si misli: „Ta človek ima raztrgane čevlje.“

— Ali mene, glejte, to vse ni prav nič ženiralo! Nasprotno, celo prav veselo in lahko mi je bilo pri srcu. Naj me le ogleduje in ocenjuje s temi svojimi karajočimi očmi — saj ne bo klasificiral mojih raztrganih čevljev, si mislim, in odgovarjal sem, kar sem vedel in znal, in vse je šlo po sreči. Tako sem prestal maturo.

— Tako ste prestali maturo — kako komično! Ali ni bil nič strog nadzornik?

— Ne vem, če je bil. Drugega ne vem, da me je grdo gledal in da je imel veliko, debelo srebrno verižico.

— Grdo vas je gledal?

— Grdo in hudo me je gledal, pa menda ni bil zloben človek. Samo moji raztrgani čevlji mu najbrže niso prijali posebno . . . Saj veste: matura in raztrgani čevlji — profanacija!

Zasmejala sta se oba in stopala z mladimi, spočitimi koraki po srebrni stezi, zasenčeni z grmičevjem in dračjem. Dospela sta na rob gozda, odkoder se je odprla vsa pestra panorama prirodnih lepote pred zadivljenimi očmi teh dveh mladih ljudi. Bil je divoten razgled! Mestece s svojimi belimi hišami in cerkvami, obdano od temnečih se gozdov; planine, v sivem, jeklenem blesku, v ozadju; v njih podnožju raztresene vasi, zapuščene in osamljene, a na desni proti jugu, kakor zelena reka, zibajoča se v rahlem vetru, odprta valovita plan, z griči in cerkvicami, travniki in gozdiči in polji . . . In zgoraj, preko vsega, neoskrunjena jasnina nebesa, kakor pogled nedolžne device.

Obstala sta kot vkopana in zrla predse, oba nenadoma resna in tiha, kakor da se jima je v trenutku pretrgala nit živahnega razgovora. —

Roza je bila sedemnajstletno dekletce z rjavimi, jasnočistimi očmi, v katerih je odsevala v hipih notranjega razburjenja vsa njena

naivna, mladostno neizzorela duša. Njen obraz je bil fin in bel, s pravilnimi črtami, ne previsokim čelom, z izrazito, nekoliko preveliko brado. Stas njen, nevisok, a močan in širok, v oprsju in plečah nenavadno razvit, je izdihaval zgolj zdravje in moč. A imela je roke, čuda bele in mehke roke, tako neskončno male, da so bile, stisnjene v pesti, kakor dvojce mladih, negodnih golobic . . . In kar je glavno: bila je dekle, ki je umela pomen trenutka v življenju in je zato znala biti vesela in žalostna, razigrana in resnično obupana, kakor je nanesel pač slučaj in kakor je naklonila usoda: znala je živeti z drugimi, morebiti celo za druge. Zato je ugajala in je njena bližina vlivala simpatijo in zaupanje vanjo.

— Tam spodaj pa leži najino Kotličje, je prekinil molčanje Plahuta in se ozrl v svojo družico. — Ne vem, čemu, a kadar stojim na tem kraju in se ozrem navzdol, mi poide za trenotek vsaka misel in vsaka beseda . . . Tako je, če stopi nedolžen fant pred svojo oboževano devojko: brez misli, brez besed, le obraz mu pali rdečica, le oko strmi, strmi . . . Jaz sem zaljubljen v ta kraj, v to peščico hiš, v ta košček zemlje, gozdov in planin! Morebiti je nezdravo to, gospodična Roza, a jaz ne morem pomagati: zaljubljen sem v ta kraj . . . Ne smejte se! Nikomur drugemu bi si ne upal razodeti te svoje ljubezni, edino vam — ne smejte se! Pred vami me ni sram, pred ljudmi me je sram . . . ne maram ljudi! je govoril naglo, z vstran obrnjenim obrazom. Nato je sedel na klop in šepetal skrivši obraz v svoje dlani: Nikoli ne bom pozabil tega mesta . . . nikoli! Kako je lepo od daleč to mesto . . .

— Da, od daleč . . . se je tiho, diskretno nasmehnila Roza. Plahuta se je dvignil, pogledal vanjo in dejal hladno:

— Da, od daleč. Od blizu veste sami, kakšno je.

— Kakor ste šli, tako ste se povrnili, mu je odvrnila s tiho tugo v glasu. — Nezadovoljni, brez vere v bodočnost in moč, malodušni, sentimentalni . . . Kje je vaša mladost? Mislila sem si, da pridete zdaj, ko se vam je odprla široka cesta v življenje, domov drzni in veseli, polni načrtov in visokega zaupanja in da prinesete nam ubogim Kotličanom nekaj svoje mladosti . . .

— Kako bi to bilo mogoče, gospodična Roza, ko sem vendar jaz sam prav tak ubog Kotličan . . .

— Nekoč ste dejali, da hočete več. Ali veste, kaj ste mi odgovorili, ko sem vam povedala, da so vam ljudje v šali radi vaše plašljivosti nadeli ime Izidor — pastirček . . . ali veste? Dejali ste:

„Naj se le norčujejo, Izidor-pastirček že pokaže ljudem, kaj zna in kaj hoče!“ To so bile besede!

Plahuta je zardel v obraz in zašepetal s stisnjenimi ustnami:

— Izidor-pastirček!

— In jaz sama vem in čutim, da tiči v vas nekaj drugega... nekaj — ne znam povedati . . . da imate . . . kako se pravi . . . širši pogled, to je, da drugače razumete . . . je govorila, ne da bi se znala določno izraziti.

— Ne, odkrito povedano, jako se motite, gospodična. Vem, dobra ste z mano in zato pretiravate . . . A četudi bi bila trohica resnice v vaših besedah, je vendarle vse to popolnoma brezpomembno. Ali ste pozabili, gospodična Roza, da postane Izidor-pastirček plah in ponižen, kadar pride domov? Da mu je tesno in žalostno pri srcu, bogve zakaj?... Ali ste pozabili, da ga je sram — sram, gospodična Roza, sram pred ljudmi? . . . Zakaj da ga je sram? Zato, vidite, ker se zaveda samega sebe, to je, svoje brezpomembnosti in neznatnosti! Zato ga je sram, glejte! In prav zares: kaj pa naj tudi napravim jaz, beraški študent, z nejasno bodočnostjo pred sabo? Ali naj stopim pred te neznane, skeptične ljudi v pozi proroka, z gesto predikanta? Kaj se to sploh pravi: izobraževati narod, kot so nas navduševali v šoli? Kateri narod? Ali kmeta ali meščane? Saj imamo duhovnike in učitelje? In jaz — ali naj imam predavanja, ko vidim, da sem sam potreben predavanja? Kaj naj torej napravim, gospodična? . . . Ljudje bi se mi smejali, brez potrebe bi se osmešil . . . Gotovo, gotovo ne ugovarjajte! In po pravici. Oni imajo svoje interese, različne od mojih, svoje življenje žive, ki ga jaz niti ne razumem. Kaj jim morem dati jaz? Žal mi je samo, da sem jih včasih, ko še nisem prav nič vedel in razumel, ne vem natanko ali iz zavisti in sovraštva ali iz hudomušnosti in deške budalosti, imenoval kratkomalo —

— Mumije! ga je prekinila Roza z veselim glasom. Meni ste pravili to, razlagali ste mi nekoč, dobro se spominjam. Kako smešno ime, ah!

— Res. Zdaj mi je jako žal za ta priimek, je rekel mračno, nato pa se mu je nenadoma zjasnil obraz. — In vas, mala mumija, bi poprosil, da me v imenu celokupnega Kotličja odvežete tega greha.

— Odpuščam, je dejala Roza s smešno slovesnostjo in mu dala roko.

— Hvala. In to malo, drobno in mehko dlan bi prosil, — se je šalil in obdržal njeno roko v svoji — da mi ostane vsenaprej

tako naklonjena kot dosihmal in me spremlja tako prijateljsko in požrtvovalno na vseh čudnih potih moje hudomušne mladosti. . . .

Nenadoma je obmolknil. Roza mu je izvila roko, rahla rdečica ji je probegnila čez lica, povabila je oči in drgetajoča ustna, nato pa je pogledala navzgor in je rekla s čudnim, potvorjenim glasom:

— Vaša hudomušna mladost! Včasih se mi zazdi, kot da se izvolite nekoliko pošaliti iz mene . . . No, svobodno vam! Jaz ljubim šalo . . . In kadar ste dobre volje, vas imam prav rada, četudi, no . . . Zamahnila je z roko po zraku in utihnila.

— Oprostite, gospodična Roza, če sem vas žalil! Priznam, da je moj humor včasih nekoliko čuden . . . A so na svetu reči, o katerih nikakor ne morem govoriti resno, ne vem čemu. Ljubezen na primer — ah kaj ljubezen, ko je še toliko drugih stvari, ki se jih da občutiti tako globoko in neposredno, da jih kakor iz osramočenosti pred profanacijo ni mogoče odeti v besede. In če vzlic temu skušam izgovoriti svoja čustva, se mi spačijo v čudno karikaturu . . . Torej naj živi humor, pristen ali nepristen! Jaz, ki ne ljubim prav posebno veličastne poze in tragičnega patosa, sem namreč za humor. Ali mislite, da bi mi kljub temu boljše pristojala poza tragičnega junaka?

— Morebiti tragikomičnega junaka s precejšno porcijo sentimentalnosti, se je krepko zasmejala Roza.

— Kakor izvolite! Ampak vse to na stran. Brez šale, prijateljica Roza: z nobenim človekom v življenju še nisem govoril tako svobodno in brez zadrege, s toliko lahkoto in nepremišljenostjo, kot z vami. Doma ne morem govoriti: pri nas doma je molk ali prepir — v naši ulici je krik ali smrtna tišina . . . Vi pa ste dobri z menoj in jaz sem vam hvaležen za prijaznost . . . Vidite namreč, da tudi mi poznamo hvaležnost, četudi smo doma tam . . . iz tiste ulice . . .

Roza je pogledala vanj začudena, kot da ne razume, hkrati pa je zasijala topla, skrita hvaležnost iz njenih dobrih oči. Nudila mu je roko.

— Zdaj grem, gospod Izidor. Na svidenje! je dejala preprosto in odšla.

— Bog z vami! je dejal Plahuta glasno in stal na mestu in gledal za njo. — „Bog s teboj povsod, po vseh tvojih potih in stezah, ob slednjem svojem koraku, ti dobra, ti edina . . .“ je šepetal tiho in stal na mestu in gledal za njo.

Predno je izginilo njeno staromodno sivo krilce za poslednjim ovinkom, se je okrenila in mu še enkrat zamahnila z roko v pozdrav.

Plahuta je skočil na klop in zamahnil z robcem in klobukom. In pri tem je govoril glasno, drhteč in ginjen: „Nekoč, Roza, nekoč pa, ko bom močan in bom svoj mož, pa ti bom povedal brez vseh teh bedarij, čisto resno, da te imam rad . . . o kako zelo da te imam rad — Roza, ti moja sladka ženka.“

In bilo mu je v tem trenutku, da bi zakričal, da bi zavriskal do nebes. In bilo mu je, da bi z enim edinim vzmahom roke prižehl nase vesoljni svet, da bi se iz ljubezni zgrudil na zemljo, na to sivo, zgrbljeno, zelenolaso starko, in jo poljubil in zašepetal tiho in neslišno v mehko, dehtečo prst to svojo veliko, najlepšo, najdražjo skrivnost! Tako je s pijanimi očmi stal na klopi in strmел na srebrno pot, ko že davno ni bilo nikogar več na nji. Nato je stopil na tla, sedel na klop in si z rokama podprl glavo . . .

Še so gorele solze v njegovih rdečeeobrobljenih očeh, ko se je dvignil čez pol ure s klopi. Ozrl se je na mesto, ki je ležalo pod njim, odeto v zlatoprašni pajčolan. In tedaj se je prestrašil.

„To vse ne bo nikoli!“ je vzkliknil in trd in siv in mračen je postal njegov obraz. „Kako sovražim to mesto, to proketo mesto!“

Kakor da se čuti preganjanega, je skočil in bežal po poti. Obenem pa se mu je sključil in upognil hrbet, glava se mu je sklonila med rameni, oči povesele v tla. S hlastnimi, preplašenimi koraki je premeril steze in pota, napravil velik ovinek in dospel na glavni trg. Ustna so mu nervozno podrhtavala, gestikuliral je z rokami in nobenemu človeku ni pogledal v obraz.

— Stojte vendar, stojte, za vraga, čakajte! se je hipoma sredi trga ulila nanj ploha gromkih, nepričakovanih besed in vzklikov.

Plahuta je obstal in se ozrl krog sebe.

Pred njim je stal njegov znanec, zdravnik dr. Kan.

— Pri Belcebubu, vi ste junak! Kako znate brusiti pete! Tako dirjate po svetu kakor splašen konj! . . . je s hitrim, ostrim, rezkim glasom govoril zdravnik, si brisal pot s čela in vil svoje rdeče, široke brke. — Zares, človek vas komaj dohaja . . . Slišal sem, da ste prestali maturo z odličnim uspehom. No, čestitam vam!

Sprožil je svojo široko, ščetinasto roko in je s trdimi, koščenimi prsti oprijel Plahutovo. Ta je jecljal svojo zahvalo, češ da ni bilo tako sijajno, da se je vse le bolj posrečilo . . .

— Na vsak način je dobro, da ste absolvirali to budalost! Zdaj se lahko temeljito odpočijete. Upam, da vas bomo kdaj videli v svoji družbi, kaj?

— Ne vem — to se pravi, če bo le mogoče.

— I, seveda bo mogoče! Bom že poskrbel, da vas bodo merodajni faktorji ob pravi priliki vpregli v rodoljubni jarem tuintod... Mlad, inteligenčen, impulziven fant velja nekaj v taki zaspani vasi kot je Kotličje. In poleg tega — saj imate vendar nazore: narod, domovina... Ali ste se morebiti tudi vi že inficirali od tiste proklete patološke bolezni, ki nam je okužila ves naraščaj — nihilizem, cinizem... kaj?

Doktorjeva ustna so se nakrivila v čuden sarkastičen posmeh, ko je s polzaprtimi očmi motril mladeniča pred sabo. Tako je motril svoje pacijente, predno je napravil diagnozo.

— Ah ne, nikakor! Dejali so mi celo, da sem idealen...“ se je zasmel tiho s svojim otroškim smehom Plahuta.

Doktorju je ugajala ta naivnost. Potrepal je mladeniča po rami in se smejal široko in glasno, da so se mu nasršili brki in zasolzile oči.

— Hahaha! Tako so dejali, da ste? Res? Haha... Ne, tem bolje, tem bolje, videti hočemo, kaj ste!... Kako pa, oprostite mi to indiskretnost — je pridel čez trenotek in njegov glas je takoj postal ves resen in trgovski — kaj pa nameravate zdaj? Kam ste se odločili?

Plahuta je pogledal v tla, kakor da je ves čas pričakoval tega zlousodnega vprašanja in ni odgovoril.

No, kaj nameravate zdaj? je ponovil doktor še bolj suho.

— V življenje, naravnost v življenje! se je ozrl vanj mladi fant s porogljivim nasmehom.

— Da, razumem, v življenje sploh in kam posebej?

— V življenje sploh! Kam posebej: ne vem... Nisem se še odločil. Morebiti v semenišče.

Doktorju so se povесili brki, usta so se mu izbočila in našobila v zaničljiv posmeh, obrvi so se mu skrčile.

— Ta-ako? V semenišče? je dejal z zategnjenim, zelo važnim glasom. — Da, prav tako. mogoče je to najboljše za vas! je pristavil malomarno s posebnim naglasom.

V Plahuti je zavalovala vsa kri. „Zakaj me žali? Kaj hoče reči?“ je pomislil trenutno. „Zakaj je tako zoprno vsiljiv, zakaj vprašuje?“ In začutil je do tega doktorja nenadoma nekaj neprijateljskega, sovražnega, dočim ga je poprej ves čas svojega znanja z njim smatral za najbolj razumnega in inteligentnega, pravzaprav edinega inteligentnega moža vsega Kotličja, s kojim bi se dalo občevati prijateljsko.

Kajti skoro nikoli v vseh teh letih svojega šolanja ni Plahuta natančno in praktično, z mirno in stvarno razsodnostjo preudaril o cilju svoje bodočnosti. Prevelik kaos je bil v njem, preveč so se mešale sanje z resničnostjo, da bi zrl v svet, kakor njegovi tovariši. Hotel je in to njegovo hotenje, to silno, zanosno, vseobvladajoče hrepenenje mu je zadostovalo, da ni vpraševal po vzrokih in posledicah. Hotel je in ena edina ognjena želja je žgala v njem: razviti, razmahniti svojo osebnost do skrajnih sil... „Kamorkoli te postavi življenje, si mož na svojem mestu, ker je v tebi vrelec neizrabljenih moči in plodnih sil, ker si mož in osebnost — a jaka, močna osebnost se dvigne kvišku in vspne samostalna navzgor!“ To je bil izraz njegovih, bolj občutenih, nego preudarjenih, vsekakor precej nedoločnih in splošnih misli. Da bi se spuščal v posamične podrobnosti, ki jih zahteva praktična potreba, se mu ni videlo nujno in poleg tega zelo banalno. Čutil je v sebi moč — najslajši triumfalni čut mladosti. Čutil je v sebi zmožnost in tudi nagnenje in ljubezen do vsega, kar obeta postati veliko, nenavadno, silno! „Duhovnik ali uradnik, umetnik ali zdravnik — vse je isto. Ker poglobitno je osebnost, silna osebnost. Z njo je moč in zmaga.“ To je bila njegova diviza.

Tako ponosno čutijo in mislijo neizzoreli sanjarski mladeniči. Osebnost je njih najdražji sen.

In sedaj v tem trenutku je stal pred njim doktor in ga opazoval s svojimi polzatisnjenimi očmi, nepremično in brezgibno, kakor da mu molče izprašuje vest. „Kam?“ je vpraševal molk njegovega pogleda, ki je silil vanj globoko, globoko v srce in dušo. Kakor droben, oster secirski nož je bil ta pogled: rezal je in paral. „Kam, moj Bog? Kam, moj Bog?“ se je vpraševal tudi Plahuta in si ni vedel odgovoriti. In nenadoma, v hipu krajšem nego sekunda, mu je objela ostudna, zoprna misel vso dušo: da je življenje glupo, bedasto, vsakdanje! Brez lepote žive ljudje, brez veličasti umirajo... Življenje jih peha semintja, muči jih, sortira jih in deli v predale, kakor dele v predale učenci hrošče, ki so jih nabodli na igle. In tam životarijo, stlačeni drug poleg drugega, vsak po svojem rodu in poklicu. Kaj je osebnost hroščev? Ah, bloden, pust bedast sen!

Postalo ga je sram, da mu je zaplamenel v rdečici ves obraz in so se mu našibila kolena. Zakaj čutil je nemi pogled doktorjev, ki je bil brezbrizno in ravnodušno obrnjen vanj. Ta pogled je segal vanj, oblezel mu kakor gosnica srce in dušo, pretipal sleherno skrivnost in s porogljivo malomarnostjo sledil vsakemu novemu

utripu njegovih čustev in misli. Bil je prepričan, da mu je natančno znan ves tajni tok njegovega mišljenja v tem kratkem trenutku. In bilo ga je sram zase, za svojo mladost, za svoje sanje! In z glasom, drhtečim od sramu in srda, je jecljal kakor v mučni zadregi:

— Ah ne, kaj me briga teologija! Naj jo vzame vrag radi mene! Sicer pa: vseeno je . . . tudi semenišče . . . kakor želite — samo ne vem, kako bi šlo . . . Ne, jaz hočem medicino, filozofijo, tehniko, jus, karkoli, v semenišče ne maram! je končno skoro zakričal Plahuta.

Doktor se je smehljaj, samo smehljaj. Nato se je sklonil nizko k njemu in vprašal z glasom, o katerem ni bilo mogoče dognati, je li resen ali zasmehljiv:

— Menda vam manjka sredstev, kaj? Ali bi ne izvolili eventualno kaj drugega, ko imamo toliko lepih in prijaznih, tako solidnih in naravnost sijajnih poklicev na svetu. Soliden poklic, fant, to je v življenju vse! In čim preje tem bolje, čim več, tem lepše! Glejte me, ki vam pravim: tudi visoka šola ni vse. Lepo je akademična čast, doktorska diploma in tako naprej, nič ne rečem, vse lepo — a to za ljudi, ki imajo, imajo . . . Bodite praktičen, fant! Cemu pa imamo na svetu železnice, pošte, banke?

Plahuta se je vzpel nenadoma hlastno kvišku:

— Ne, zdaj sem se odločil: na univerzo grem, ali pa nikamor, če tudi makar v semenišče! Da, raje v semenišče! je ponovil s trdim, moškim, odločnim glasom in pogledal v doktorja. — Kar pa se tiče sredstev, je pristavil s krepkim glasom, se prekinil, obmolknil in pogledal v tla.

Doktor se je smehljaj s tankim, nevidnim in neslišnim smehljajem.

— Že dobro, že dobro. Vidim, da ne pravijo po krivici, da ste idealen. Tudi trmoglavi ste, no, kakor pač vsi resnični idealisti! Fanatizem, trmoglavost, da . . . No, že dobro.

Dotaknil se je klobuka in odšel.

Plahuta je gledal za njim s trudnim pogledom.

„Zdi se mi, da se norčuje iz mene . . .“ je zašepetal tiho, z glasom, v katerem so drhtele udušene solze.

Nato se je obrnil in odšel z drsajočim korakom — dvajsetletni starec — proti svoji ulici in domu, njegovo srce pa je bilo polno tesnob in vprašanj: Kam, kam?

